

OSMANLI POLİS TEŞKİLATINDA TAHARRİ MEMURLARI: SİVİL POLİSLER

İbrahim YILMAZ¹

Öz

Polisiye hizmetler esas itibarıyla üniformalı görevliler tarafından yerine getirilmesine rağmen hizmetin gerektirdiği tüm görevleri üniforma ile yapma imkanı yoktur. Osmanlı Devleti'nde, 1845 yılında kurulduktan kısa bir süre sonra kapatılıp XIX. yüzyılın son çeyreğinde tekrar hayat bulan polis teşkilatı başlangıçta tüm görevleri üniformalı memurlarla ifa etmeye çalışmaktaydı. Bu usulün özellikle siyasi suçların takibinde sorunlar doğurduğunun farkına varan Osmanlı Devleti 1899 yılında sivil polis birimini kurmuştur. XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başlarını kapsayan bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nde kurulan sivil polis biriminin hangi ihtiyaçtan doğduğu, kuruluş aşamasında kendisine tevdi edilen görevler, ilerleyen süreçte bu görevlerde meydana gelen değişimler, sivil polis biriminin taşra vilayetlerde yaygınlaşması, sivil polislerin görevlerini ifa süreçleri ile bu görevlilere tanınan imkanların ortaya konulması hedeflenmektedir. Çalışmanın sonunda, başlangıçta siyasi suçları takip etmekle görevli olarak kurulan sivil polis biriminin zamanla adı suçları da takip etmekle görevlendirildiği ve taşrada da yaygınlaştığı ortaya konulmuştur. **Anahtar sözcükler:** Osmanlı, emniyet, sivil polis, asayiş, suç

INVESTIGATION OFFICERS IN THE OTTOMAN POLICE ORGANIZATION: CIVILIAN POLICE

Abstract

Although police services are mainly performed by uniformed officers, it is not possible to perform all the duties required by the service in uniform. The police organization, which was closed shortly after its establishment in 1845 in the Ottoman Empire and revived to life again in the last quarter of the 19th century was initially trying to perform all its duties with uniformed officers. Realizing that this method caused problems especially in the follow-up of political crimes, the Ottoman Empire established a civilian police unit in 1899. This study which covered the late 19th century and the beginning of the 20th century aimed to reveal the need for the civilian police unit established in the Ottoman Empire, the duties assigned to it during the establishment phase, the changes in these duties over time, the spread of the civilian police unit in the rural provinces, the processes of performing the duties of the civilian police, and the opportunities granted to the civilian police. At the end of the study, it was revealed that the civilian police unit, which was initially established to track political crimes, was tasked with tracking common crimes over time and became widespread in the provinces.

Keywords: Ottoman, security, civilian police, public order, crime

¹ Dr., Emniyet Genel Müdürlüğü, ibrahim.yilmaz70@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5332-1663.

Başvuru Tarihi (Received): 09.02.2022 **Kabul Tarihi** (Accepted): 24.10.2022

Giriş

Osmanlı Devletinde asayişin sağlama görevi temel olarak orduya verilmişti. Konuyla ilgili diğer görevliler arasında idari, mülki ve kazai yetkililer olarak sadrazam, vali, mutasarrıf, kadı, muhtesip gibi görevlilerle sivil olmalarına rağmen kolluk gücü mahiyetinde görev yapan esnaf paspanları, kır serdarları, menzilkeşler, derbentçiler, beldarlar, martaloslar, pandorlar sayılabilir. Bu görevlilerden bir kısmı dönemseller olarak bir kısmı ise bölgesel olarak asayiş alanında hizmet vermişlerdir (Yılmaz, 2017: 58-70).

Ordunun içinde asayişin sağlanmasında en önemli birim yeniçeri ocağıydı. Yeniçeriler XVI. yüzyıl sonlarına kadar devletin askeri açıdan en büyük dayanağı olduğu gibi şehirlerin inzibat ve asayişinin de en temel yürütücüsüydü. Taşrada asayişin sağlanması ise genel olarak tımarlı sipahilere tevdi edilmişti (Alyot, 2008: 21, 37, 39). Osmanlı zabıta sistemi hiyerarşik bir bütün teşkil etmemekte, birbirinden bağımsız çalışan yapılardan oluşmaktaydı. Bu sistemde İstanbul'un asayişini de farklı askeri birimlere emanet edilmişti. Buna göre, cebecibaşı Saray-ı Hümayun civarının, yeniçeri ağası Saray-ı Hümayun civarı dışında kalan bölgelerin, kaptanpaşa Kasımpaşa ve Galata bölgesinin, topçubaşı Beyoğlu ve Tophane bölgesinin, bostancıbaşı ise Kadıköy, Adalar, Üsküdar ve Boğaziçi bölgelerinin asayişinden sorumlu idi (Tongur, 1946: 45,46).

Osmanlı zabıta sisteminde sivil görevliler de bulunmaktaydı. Bunların başında temel görevi hırsızlığı önlemek ve hırsızları yakalamak olan ve emrinde kadınların da görevli olduğu böcekbaşı gelmekteydi (Özcan, 1992: 323). Böcekbaşının emrinde bulunanların çoğu yankesicilik, hırsızlık gibi suçlardan sabıkalı olan kişilerden oluşmaktaydı. Suç işlemekten vazgeçip kolluk hizmetlerine girmiş olan bu kişiler suçların aydınlatılmasında oldukça başarılı olmaktaydılar (Tongur, 1946: 65). Bu teşkilat mensupları sadece adi suçları değil devlet güvenliğini ilgilendiren konuları da takip ederlerdi. Ayrıca asayiş hizmetleriyle ilgili bilgiler toplayarak bu işlerden sorumlu üst makamlara raporlar sunan taharri memurları da istihdam edilmekteydi. Tebdil-i kıyafet görev yapan bu görevlilere vezirbaştebdili denilmekteydi (Alyot, 2008: 64, 65). Bu görevlilere ilaveten bizzat padişah tarafından görevlendirilen ve başkentte devriye gezerek elde ettikleri istihbari bilgileri saraya ileten tebdil hasekisi unvanlı görevliler de bulunmaktaydı (Gör, 2019: 65).

Asayişin sağlanması suç öncesi ve suç sonrası olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Suç öncesi çalışmalar henüz işlenmemiş suçu alan tedbirlerle önlemeyi, suç sonrası çalışmalar ise işlenen suçun faillerini delilleriyle birlikte yakalayıp adli mercilere teslim etmeyi amaçlar. Askerlerden oluşan Osmanlı zabıta teşkilatında da benzer bir yapılanma bulunmaktaydı. Bu görevliler mıntıklarında kol gezerek suçu önlemeye çalışırlar, suç işlendiği takdirde ise failleri yakalayıp adli mercilere teslim ederlerdi (Alyot, 2008: 54, 57).

Yeniçeri Ocağının 1826'da lağvedilmesi Osmanlı iç güvenlik hizmetlerinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu dönem Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusuyla başlamış, 1840'tan itibaren mülki idarenin emrinde görevli olan zaptiye teşkilatıyla devam etmişti (Sönmez, 2005: 261). İç güvenlik alanındaki değişim süreci 20 Mart 1845'te yeni bir evreye geçerek polis teşkilatının hayat bulmasını sağlamıştır (Yağar, 2002: 637). Fakat bu adım da uzun süre devam etmemiş yerini kısa süre sonra Zaptiye Müşiriyetine bırakmıştı (Sönmez, 2005: 266). *Tevhid-i Zabıta Devresi* de denilen bu dönemde ülkedeki kolluk kuvvetleri tek elden idare edilmiştir (Alyot, 2008: 80). Bu dönemde sivil polisler marifetiyle yerine getirilmesi gereken görevler için ülkenin değişik bölgelerine İstanbul'dan polisler gönderilmişti. Örneğin, Kırım Savaşı sebebiyle stratejik bir önemi haiz olan Varna'ya birçok yabancı gelip gitmekte ve bunların bir kısmı Osmanlıya iltica etmek istemekteydi. Ayrıca, müttefikimiz olan Fransız ordusunun mühimmat depolamayla planladığı yerde Rus casusları tarafından konulduğu düşünülen patlayıcı madde bulunmuştu. Şehre gelen yabancıların durumlarını araştırmak, bunlardan gerekenleri sınır dışı etmek ve Rus casusları üzerinde çalışmak üzere 1854 yılında lisan bilen on dört polis gönderilmişti (BOA.A}MKT.UM.161/79; BOA.İ.MVL.337/14528).

1867 yılına gelindiğinde polisiye hizmetlerle görevli olmak üzere *Teftiş Memurluğu* adı altında zaptiye kuvvetinden ayrı bir kolluk gücü kurulmuştur. İlgili nizamnamesine göre teftiş memurları adli, idari, siyasi zabıta işleriyle görevli olup kendilerinden özellikle istihbarat alanında önemli görevler beklenmekteydi. Dört sınıf olarak yapılandırılan teftiş memurlarının birinci ve ikinci sınıfında bulunmak için okuryazar olmaları veya görevli olduğu vilayette konuşulan lisanlardan birisini bilmeleri gerekmekteydi. Fakat bu kurum da kısa ömürlü olmuş ve görevleri asakir-i zaptiye'ye devredilmiştir (Alyot, 2008: 178, 181).

Osmanlı iç güvenlik hizmetlerinde 3 Aralık 1879 tarihinde bir değişim daha yaşanarak, ülkedeki polisiye hizmetlerle görevli olmak üzere Zaptiye Nezareti kuruldu. Nezaret, devlet hayatındaki varlığını 4 Ağustos 1909'a kadar devam ettirmiş, bu tarihte yerini, günümüze kadar devam edecek olan Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine bırakmıştır (Alyot, 2008: 182).

Birtakım suçların önlenmesi ya da işlendikten sonra aydınlatılabilmesi için şüphelilerin gizli olarak takip ve gözetim altında bulundurulması gerektiğinin farkında olan Osmanlı polis teşkilatı da 1899 yılında sivil polis birimini kurmuştur (BOA, BEO.1313/98475). Fakat daha sivil polis birimi kurulmadan önce, Adana'da görevli Polis Memuru Lütfü Efendi, 1854 yılında Varna'ya gönderilen polisler örneğine benzer şekilde, Ermeni komitelerinin faaliyetlerini araştırmak amacıyla Kıbrıs'a gönderilmişti. Lütfü Efendi, 3 Mayıs 1896 tarihli raporunda, Ermeni komitelerinin Kıbrıs'ta da faaliyette bulduklarını, Ada'daki Ermenilerin başlıca Lefkoşa, Mağusa, Tuzla ve Limasol'da ikamet ettiklerini belirtmekteydi. Ayrıca İskenderiye'de bulunan Ermenilerin Kıbrıs Ermeni komitelerine 800 lira para gönderdiklerini bildirmekteydi. Raporun devamında, komitelerin yönlendirdiği 40 Ermeni'nin Antalya'nın Adrasan bölgesine çıkmak amacıyla Girne iskelesinden hareket ettikleri, silahlı 30 Ermeni'nin ise Tuzla iskelesinden hareket ederek Silifke, Anamur taraflarına yöneldikleri, bu kişilerin tüm masraflarının Ermeni komiteleri tarafından karşılandığı bilgileri verilmekteydi. Lütfü Efendi raporunun sonunda bu kişilerin Anadolu topraklarına ayak basacakları iskelelerde sıkı tedbir alınması gerektiğini ifade etmekteydi (BOA, Y.PRK.UM.34/95). Arşiv belgelerinde Varna ve Kıbrıs'a gönderilen polislerin sivil olarak görev yapacaklarıyla ilgili herhangi bir kayıt bulunmasa da görevlerin mahiyeti göz önüne alındığında sivil olmaları gerektiği açıktır.

Bu çalışma XIX. yüzyıl sonlarıyla XX. yüzyıl başlarını kapsamaktadır. Çalışmada, Osmanlı polis teşkilatı bünyesinde bulunan sivil polis biriminin kuruluş ve ülke çapında yaygınlaşma süreçlerinin, kendilerinden beklenen görevlerin ve bu polislere tanınan imkanların ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

1. Sivil Polis Biriminin Kuruluşu ve Tarihi Süreçte Gelişimi

Taharri kelimesi *arama*, *araştırma*, *araştırılma*, *aratma* anlamlarına gelmekte olup (Devellioğlu, 1986: 1216) Osmanlı polis teşkilatında görevli sivil polisler *taharri memuru* olarak da adlandırılmaktaydı (BOA, DH.EUM.VRK.3/108; BOA, DH.EUM.MH.78/41, 102/91, 200/104; BOA, DH.EUM.KADL.18/4).

Osmanlı polis teşkilatının yapısı ve görevleriyle ilgili mevzuatta, dört temel düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenlemelerin sivil polis istihdamı açısından incelenmesi konunun tarihi sürecini ortaya koyacaktır. 20 Mart 1845 tarihli *Polis Nizamı* ile 6 Aralık 1896 tarihli *Dersaadet ve Bilad-ı Selasede Takrir-i Asayiş Vazifesiyle Mükellef Olan Nizamiye ve Jandarma Asker-i Şahanesiyle Polis Memurlarının Suret-i Hareketlerine Dair Talimat* isimli belgelerde polisin, sivil olarak da görev yapabileceğiyle ilgili bir hüküm bulunmamaktadır (Alyot, 2008: 77, 78, 187-189). Bu konudaki üçüncü önemli metin olan 18 Nisan 1907 tarihli *Polis Nizamnamesi*'nin 166. maddesiyle sivil polis istihdamı mevzuatta yer bulmuştur. 15 Mayıs 1913 tarihli nizamnamede ise polis, piyade, süvari ve sivil olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştır. Ayrıca sivil polislerin tayinleri ve görevden alınmalarıyla ilgili özel bir düzenleme yapılacağı da hüküm altına alınmıştır (Çebitürk, 2009: 20,47,73,74).

1845 ve 1896 yıllarında yürürlüğe konulan ve Osmanlı polis teşkilatıyla ilgili temel mevzuattan olan düzenlemelerde sivil polisle ilgili bir hüküm bulunmamasına rağmen bu birimin kurulması amacıyla 7 Mayıs 1899'da harekete geçilmiştir. Bu süreçte yapılan yazışmalar sivil polise neden ihtiyaç duyulduğunu da ortaya koymaktadır. Zaptiye Nezareti söz konusu tarihte Sadarete yazdığı yazıda, Fransesko ismindeki bir anarşistin İstanbul'a girdiği sırada yakalanarak sınır dışı edildiğini ifade etmekteydi. Ayrıca üzerinde pasaportu bulunmayan Sırp asıllı bir başka şahsın da yakalandığını, bu şahsın Sırp kraliyet ailesi aleyhindeki faaliyetleri sebebiyle İstanbul'a kaçtığı anlaşıldığını ve yine aynı şekilde sınır dışı edildiğini bildirmekteydi. Yazısının devamında ise 1898 yılında Romanya'da yapılan konferans kararları gereğince bu gibi şüphelilerin tüm ülkelerde takip edilerek sınır dışı edildiklerini, isim, eşkâl vb. bilgilerinin de ülkeler arasında paylaşılmakta olduğunu, zaman zaman diğer ülkelerden bu tür bilgiler geldiğinde, polis memurlarının konuyu takiple görevlendirildiğini fakat 300 kuruş maaş alan ve üniformalı görev yapan polislerle bu görevlerin yerine getirilmesinin mümkün olmadığını bu mahzuru ortadan kaldırmak için sivil polis istihdam edilmesinin şart olduğunu dile getirmekteydi. Zaptiye Nezareti, diğer ülkelerde bu konuların takibi için *müfettiş* veya *taharri memuru* ismiyle ve dolgun maaşlarla sivil polisler bulunduğunu, ülkemizde de yabancı dil bilen, yüksek maaşlı sivil polisler istihdam edilmesinin gerekli olduğunu ifade etmekteydi. Nezaret, sivil polis biriminin kurulma sürecinde ortaya çıkacak mali sorunları da göze alarak, bütçelerinde karşılığı bulunduğu halde kullanılmayan 100 kişilik kadrodan 60'ının bu işe ayrılmasını ve 30 sivil polis istihdam edilmesini böylece bu memurlara 600 kuruş maaş verilmesini önermekteydi (BOA, İ.ZB.2/11). Zaptiye Nezaretinin sivil polis istihdam edilmesiyle ilgili bu teklifinin Sadaret makamı tarafından da uygun görülmesi üzerine konu padişaha arz edilmiş ve 23 Mayıs 1899 tarihinde çıkan iradeyle uygulama safhasına geçilerek değişik rütbelerden on dört polis ve açıktan bir sivil memur olmak üzere 15 kişilik bir kadro oluşturulmuştur (BOA, BEO.1313/98475; BOA.ZB.18/49). Tablo 1'de, oluşturulan sivil polis biriminin rütbelere göre dağılımı ve maaşları görülmektedir.

Tablo 1: *Sivil Polis Birimi Kuruluş Kadrosu ve Maaşları (4 Haziran 1899)*

Rütbesi	Mevcudu	Maaşı (kuruş)
İkinci Komiser	1	585
Üçüncü Komiser	7	500
Çavuş	5	350
Polis memuru	1	300
Açıktan sivil hizmetli	1	
Toplam	15	

(BOA.ZB.18/49).

Yeni kurulan sivil polis biriminin 14 kişilik polis kadrosunun 13'ünün rütbelilerden oluştuğu Tablo 1'de görülmektedir. Sivil olarak görevlendirilen polis memuruna 300 kuruş maaş belirlendiği, aynı dönemde üniformalı görev yapan ikinci komiserin 585 kuruş, üçüncü komiserin 500 kuruş maaş aldığı (BOA, ZB.18/50) göz önüne alındığında başlangıçta üniformalı polis maaşlarıyla sivil polis maaşları arasında herhangi bir fark olmadığı ortaya çıkmaktadır. Fakat devam eden süreçte sivil polisler daha yüksek maaş almaya başlamışlardır (Alyot, 2008: 507).

Kuruluş süreci bu şekilde olan sivil polis biriminin II. Abdülhamid döneminde faaliyette olan hafiyelik sisteminden farklı olduğunu belirtmek gerekir (Levy-Aksu, 2017: 212). Hafiyelik görevlilerine, polise tanınan kimlik sorma, arama, suç aletleri ve suça konu olmuş eşyalara el koyma gibi yetkileri kullanabilmeleri için *polis hafiyesi* de denilse bile polislikle hafiyelik farklı iki kurum olup birbirinden bağımsızdırlar. Fakat bu bağımsızlık gerektiğinde iş birliği yapmalarına engel teşkil etmemekteydi (Gör, 2019: 71).

Sivil polis birimi, dönemin teşkilat hiyerarşisine uygun olarak bölük şeklinde yapılandırılmış olup süreç içerisinde personel mevcudunda değişimler olmuştur. 1902 itibarıyla İstanbul polis

teşkilatındaki sivil polis biriminin rütbelere göre personel sayısı ve maaş miktarları Tablo 2’de görülmektedir (BOA, Y.PRK.ZB.32/51).

Tablo 2: *İstanbul Sivil Polis Bölüğü Mevcudu ve Maaş Miktarları (15 Temmuz 1902)*

Rütbe	Personel Mevcudu	Aylık Maaşı (kuruş)
Heyet-i Teftiş Reisi	1	3.000
Müfettiş	21	1.500
1.Sınıf sivil komiser	23	1.000
2. Sınıf sivil komiser	30	600
Sivil memur	3	500
Toplam	78	

(BOA, Y.PRK.ZB. 32/51).

1899 yılında 15 personelle kurulan sivil polis biriminin üç yıl sonra 78 mevcuda ulaştığı görülmektedir. Devam eden süreçte kadro artırımı ile ilgili çalışmalara devam edildiği belgelerden takip edilebilmektedir. Zaptiye Nezareti 5 Temmuz 1905 tarihinde Dahiliye Nezaretine başvurarak İstanbul’da bulunan sivil polis komiserlerinin yetersiz olduğunu belirtmekteydi. Çözüm olarak ise Bulgar isyanları sebebiyle, demiryolu hatlarının, su yollarının, İdare-i Mahsusa ve Şirket-i Hayriye vapurlarının muhafazası amacıyla İstanbul polisine verilen 240 ilave kadrodan halen kullanılmamış olan 40’ının yerine 20 sivil komiser istihdam edilmesi önerilmekteydi (BOA, DH.MKT.983/77). Bu talep Dahiliye Nezaretince uygun görülmüş, böylece sivil polis kadrosuna 20 komiser ilavesinin önü açılmıştı (BOA, ZB.19/11). Kuruluş aşaması ve 1905’teki personel yapısı göz önüne alındığında başlangıç yıllarında sivil polis biriminde daha çok rütbelilere yer verildiği görülmektedir.

Sadece siyasi suçlarla mücadele amacıyla kurulmuş olan sivil polis biriminin görevlerinde R.1326 (M.1910/1911) yılında bir değişim yaşanmıştır. Bu yılda basılan *Polis Efendilere Mahsus Terbiye ve Malumat-ı Meslekiyye* isimli kitapta sivil polislerin bir yıl önce adi suçlarla mücadele görevlerinin olmadığı belirtilmektedir. Sivil polisler, Emniyet-i Umumiye Müdürü Galip Bey ile İstanbul Polis Müdürü Kemal Beyin gayretleriyle adi suçlar alanında da görev yapmaya başlamışlardı (İbrahim Feridun, 2010: 191, 194; BOA, DH.EUM.MH. 121/58, 158/2, 261/28). Polis teşkilatında adli ve siyasi şube müdüriyetlerinin kurulup sivil polislerin de bu müdüriyetlere taksimiyle, birbirinden farklı iki sınıf sivil polis oluşmuştur. Zaman içerisinde bu iki grup arasında maaş farklılığı da meydana gelmiş, siyasi kısımda çalışanlar daha yüksek maaş almaya başlamışlardır (BOA, DH.EUM.KADL.19/15; BOA, DH.EUM.MH.153/25, 77/10; Van, 2012: 105).

Osmanlı sivil polisleri adli ve siyasi sınıf olarak görevlerine devam etmekteyken 30 Aralık 1913 tarihinde Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti bünyesinde İstihbarat Müdüriyeti kuruldu. Böylece istihbarat hizmetleri siyasi kısımdan ayrılarak yeni bir sivil polis birimi teşkil edilmiş oldu (BOA, A.}DVN.MKL.56/44). Polis teşkilatının bürokratik yapısındaki değişimler ve sivil polisten alınan olumlu sonuçlar sebebiyle olsa gerekir ki İstanbul’daki sivil polis mevcudu devamlı olarak artmıştır. Aşağıdaki tabloda bu değişim görülmektedir.

Tablo 3: *İstanbul’daki Sivil Polis Mevcudunun Yıllar İçindeki Değişimi (1906-1921)*

Yıl	Mevcut
1906	93
1916	129
1917	187
1920	255
1921	283

(BOA, ZB.388/27;BOA, DH.EUM.MH.134/16, 146/61, 261/28; BOA, DH.EUM.PMC.6/82)

Başlangıçta sadece siyasi suçları takip etmekle görevli olarak kurulan sivil polis biriminin zamanla adı suçları da takiple görevlendirildiğinden ve 1913'te istihbarat kısmının kurulmasıyla sivil polislerin üç ayrı birime ayrıldığından bahsedilmişti. Aşağıda 1920 itibariyle İstanbul'da görevli sivil polislerin kısımlara göre dağılımı ve maaşları görülmektedir.

Tablo 4: İstanbul'da Görevli Sivil Polislerin Kısımlara Dağılımı ve Maaşları (1920)

Kısm-ı Adli Taharri Memurları	Mevcut	Kişi Başı Aylık Maaş (Lira)
Başmemur	4	20
1.Sınıf memurlar	18	17,5
2.Sınıf memurlar	24	15
3.Sınıf memurlar	173	12
Taharri Memurları Müfettişi	1	22,5
Toplam	220	
Kısm-ı Siyasi Taharri Memurları		
Başmemur	3	20
1.Sınıf memurlar	5	17,5
2.Sınıf memurlar	7	15
3.Sınıf memurlar	14	12,5
Toplam	29	
İstihbarat Memurları		
1.Sınıf memurlar	1	17,5
2.Sınıf memurlar	2	15
3.Sınıf memurlar	1	12,5
4.Sınıf memurlar	2	10
Toplam	6	
Genel Toplamı	255	

(BOA, DH.EUM.MH. 261/28)

Tablo 4'te görüldüğü gibi 1920 itibariyle İstanbul Polis Müdüriyeti bünyesindeki sivil polisler adli, siyasi ve istihbarat kısımlarından oluşmakta olup kendi aralarında da memuriyet derecelerine ayrılmışlardı. Toplam sivil polis mevcudu 255 olup bunun 220'si adli kısımda bulunmaktadır. İstihbarat kısmı mevcudu ise 6 gibi oldukça düşük sayıdadır. Ayrıca *Taharri Memurları Müfettişi* unvanıyla bir görevlinin de bulunduğu görülmektedir. Bu görevlinin mevcudiyeti, bu tarih itibariyle sivil polis biriminin kendi içinde bir teftiş sisteminin de bulunduğunu göstermektedir.

İlk olarak başkent İstanbul'da kurulan sivil polis birimi, zaman içerisinde taşra vilayetlerde de kurulmaya başlanmıştır. Adana valiliği 15 Ocak 1912 tarihinde Dahiliye Nezaretine yazdığı yazıda vilayet polis müdüriyetinde, dört mevcudu olan bir sivil polis biriminin kurulmasının gerekli olduğunu ifade etmekteydi. Vilayetin bu talebi Dahiliye Nezaretince uygun görülmüş ve 1913 yılı bütçesine ilgili ödenek konulmuştur (BOA, DH.İD. 141/14- 10, 11). Konya vilayetinde de 1913 yılında bir ikinci komiser, bir komiser muavini ve 7 polisten oluşan bir sivil polis birimi kurulmuştu (Yılmaz, 2011: 68). Zaman içerisinde bu personelin artırılması ihtiyacı doğmuş ve 1916 yılında, üniformalı olarak görev yapan sekiz polis daha, sivil kısımda görevlendirilmiştir (BOA, DH.EUM.MH.132/70). Van Polis Müdüriyetinde ise 20 Eylül 1913 itibariyle sivil polis bulunmamakta olup gerekli ödenek gönderildiği takdirde kurulması planlanmaktaydı (BOA, DH.EUM.VRK.27/32). Aydın Vilayeti Polis Müdüriyetinde 1914'te, mevcut personelden 35'i sivil polis olarak görevlendirilmişti. Fakat Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti bu 35 personeli taharri sınıfı saymamakta, sivil polisler üniformalı polislerden daha fazla elbise ödeneği gönderilmesi gerekirken bu personele üniformalı polisler için belirlenmiş olan yıllık 480 kuruş göndermekteydi (BOA, DH.EUM.MH.78/41). Hüdavendigâr vilayetinde sivil polis birimi kurmak için 11 Ekim 1915 tarihinde Dahiliye Nezaretine başvurulmuştur (BOA, DH.ŞFR.493/5). Bu başvuru kabul edilmiş olacak ki 6 Kasım 1916 itibariyle Bursa'da bir komiser muavininin idaresinde dokuz polis memurundan oluşan *taharri sınıfının* görevde olduğu görülmektedir (BOA, EUM.MH.141/45).

Çeşitli vilayet ve sancaklar sivil polis birimi kurmak için Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden ödenek talep etmelerine rağmen bu her zaman mümkün olmamaktaydı. Örneğin, Bolu sancağında sivil polis birimi kurulması için 18 Ekim 1918 tarihinde Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine başvurulmuştu. Başvuruda, Bolu merkezde yedi polisin bulunduğu, bu personelin ahali tarafından tanındıkları için gizli görevlerde istihdam edilmelerinin mümkün olmadığı belirtilmekte ve yeni memurlardan oluşacak üç kişilik bir sivil polis birimi kurmak için ödenek talep edilmekteydi. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, bütçenin müsait olmadığını, sivil görevlendirilecek polislerin kazalardan temin edilebileceğini ifade ederek talebi reddetmiştir (BOA, DH.EUM.MEM.80/17).

Sivil polisler başkent İstanbul'da 1899 yılından itibaren görev yapmaya başlamalarına rağmen yukarıdaki örnekler incelendiğinde taşrada kurulmaları 1910'lu yıllara rastlamaktadır. Sivil polislerin ülke genelinde yaygınlaşmaya başlaması, Ekim 1918'de Emniyet-i Umumiye Müdüriyetini harekete geçirmiş ve vilayetlerde istihdam edilmesi gereken sivil polis miktarlarıyla ilgili bir çalışma yapılmıştı. Bu çalışmaya göre polis teşkilatının bulunduğu her şehirde sivil polis biriminin kurulma zorunluluğu bulunmamaktaydı. Sivil polis görevlendirilebilmesi için şehir nüfusunun 30.000'den yüksek olması şartı getirilmiş ve her 3.500 nüfusa 1 sivil polis planlanmıştı. Bu hesaba göre Adana'da 15, Aydın'da 62, Halep'te 38, Sivas ve Trabzon'da 8'er, Konya'da 18, Musul'da 11 sivil polis istihdamı gerekmektedir. Uygulanabildiğiyle ilgili bir bilgiye rastlanmayan bu plana göre, nüfusu 3.500'den fazla olan şehirlerde ise her 500 nüfusa bir üniformalı polis görevlendirilecekti (BOA, DH.EUM.MEM.100/45). Taşra vilayetlerde de sivil polisler sadece adli kısımlarda değil istihbarat kısımlarında da görevlendirilmekteydi. Aşağıda 1920 yılında taşrada görevli istihbarat memurlarının mevcudu ve maaş miktarları görülmektedir.

Tablo 5: *Taşra Polis Teşkilatlarında Görevli İstihbarat Memurlarının Mevcudu ve Maaşları (1920)*

Memuriyet Sınıfı	Uzunköprü	
	Mevcut	Kişi Başı Aylık Maaş (Lira)
3.Sınıf memurlar	1	12,5
4.Sınıf memurlar	2	10
İzmir		
3.Sınıf memurlar	1	12,5
4.Sınıf memurlar	1	10
Eskişehir		
4.Sınıf memurlar	2	10
Trabzon		
4.Sınıf memurlar	1	10
Aydın		
3.Sınıf memurlar	1	12,5
4.Sınıf memurlar	9	10
Hüdavendigar		
4.Sınıf memurlar	5	10
Sivas		
4.Sınıf memurlar	1	10
Toplam	24	

(BOA, DH.EUM.MH.261/28)

1920 itibariyle taşrada da istihbarat memurları görevlendirilmiş olmasına rağmen mevcutlarının oldukça yetersiz olduğu görülmektedir.

1913 yılında çıkarılan nizamnamenin amir hükmüne rağmen sivil polislerin göreve atanmaları ve görevden alınmalarıyla ilgili talimatname 4 Mart 1916 tarihi itibariyle henüz hayata geçirilememişti. Bu tarihte, söz konusu talimatnamenin bir nüshasını talep eden Trabzon Polis Müdüriyetine, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından verilen cevapta bu konuda herhangi bir mevzuat çıkarılmadığı bildirilmekteydi (BOA, DH.EUM.MEM.73/75). Göreve atanmayla ilgili

bir düzenleme olmadığı için, sivil polis birimine teşkilat içinden polisler görevlendirilebildiği gibi teşkilat dışından da atama yapılabilmekteydi. Örneğin, emekli Yüzbaşı Hafız Kemal Efendi, 18 Aralık 1910 tarihinde İstanbul Polis Müdüriyetinde sivil polis memuru olarak göreve başlatılmıştı (BOA, ZB.472/26; BOA, DH.EUM.MH.20/81, 82/55, 134/16).

II.Meşrutiyet Döneminde sivil polis biriminin yeniden düzenlenmesi gündeme gelmiştir. Bu süreçte yapılması gerekenler hakkında Selanik eski komiseri tarafından bir rapor hazırlanarak 3 Eylül 1910 tarihinde Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine sunulmuştu. Tüm önerilerinin hayata geçirildiğiyle ilgili bir kayda rastlanmasa da bu rapor, dönemin sivil polisine bakışı göstermesi açısından önemlidir. Rapor, suçluların fiillerini gayet gizli bir şekilde işlemeye dikkat ettikleri, mahkemelerin bu suçlardan doğrudan haberdar olamayacakları, dolayısıyla bu suçları aydınlatarak faillerini adalete teslim etmekle görevli olan memurların adliyenin ruhu mesabesinde oldukları tespitiyle başlamaktadır. Devamında ise Meşrutiyet öncesi dönemdeki sivil polisler eleştirilerek getirilerek, o dönemdeki görevlilerin İstanbul halkına zulmettikleri, insanların kendilerini korumak için bu görevlileri tanımak hususunda maharet kazandıkları ifade edilmektedir (BOA, DH.EUM.VRK.3/108).

Raporda, yapılması gerekenler konusunda ise şu tavsiyelerde bulunmaktadır; sivil polisler İstanbul'un mülki taksimatıyla ahalinin ruhi yapısını çok iyi bilmeli, her bir memur en azından bir iki mahalli lisanı konuşabilmeli, gerektiğinde kullanmak üzere değişik elbiselere sahip olmalıdır. Ayrıca sivil polisler, çoğunluğu seyyar, kalanı sabit olmak üzere iki kısma ayrılmalı, sabit olanlar sabikalıların bulunduğu bölgelerdeki kahve, meyhane, otel gibi yerlerde, seyyar olanlar ise seyyar satıcılık vb. işlerde çalışmalıdırlar. Bu tür görevlerde başarı biraz da paraya bağlı olduğu için her memurun bankada kendi adına bir hesabı olmalı, bütçeden bu hesaba para yatırılmalı, görev için gerektiğinde memur doğrudan bu parayı kullanabilmelidir (BOA, DH.EUM.VRK.3/108).

Selanik eski komiserinin raporunda belirttiği sivil polislerin farklı elbiselere sahip olmaları gerekliliğiyle ilgili olarak İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumisi 1912 yılında harekete geçmişti. Müdüriyet bu elbiselerin tedariki için 10.000 kuruş ödenek ayırmasına rağmen mevzuat gereğince 1.000 kuruşu aşan satın almalarda açık eksiltme usulüyle ihale yapılması gerekmekteydi. Fakat elbiseler gizli görevlerde giyileceği için herkese açık bir ihaleyle satın alınması mahzurluydu. Bu mahzuru ortadan kaldırmak için 18 Mayıs 1912 tarihinde Dahiliye Nezaretine başvurularak bu satın almanın ihalesiz olarak yapılması talep edilmişti. Dahiliye Nezareti talebi uygun görmüş, böylece elbiselerin ihalesiz olarak satın alınmasının önü açılmıştı (BOA, DH.İD.83/52).

İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesinin aynı konuda 15 Aralık 1921 tarihinde bir kez daha harekete geçtiği görülmektedir. Bu tarihte Müdüriyet, Dahiliye Nezaretine bir yazı yazarak, sivil polislerin görevin gereği olarak kıyafet değiştirmeye her zaman ihtiyaç duyduklarını fakat bu ihtiyacın şimdiye kadar nazar-ı dikkate alınmadığını, bütün devletlerin polis teşkilatlarında bu ihtiyacın giderilmesi için kıyafethaneler bulunduğunu belirtmişti. Yazının devamında ise müdüriyet bünyesinde bir kıyafethane kurmak için 2.000 liralık ödeneğe ihtiyaç duyulduğunu ifade etmişti. Fakat Dahiliye Nezareti bu iş için bütçede ödenek olmadığını ifade ederek talebi reddetmiştir (BOA, DH.EUM.MH.224/31). Yazıda bu ihtiyacın o döneme kadar nazar-ı dikkate alınmadığının ifade edilmiş olması, 1912 yılındaki teşebbüste her ne kadar ödenek temin edilmiş ve ihalesiz olarak satın alınmasına izin verilmiş olsa bile elbise tedarikinin bir nedenle mümkün olmadığını göstermektedir. Bu süreçteki yazışmalar dikkate alındığında, temin edilecek elbiselerin personele dağıtılmadan, müdüriyet bünyesinde bir nevi demirbaş olarak kullanılmasının planlandığı anlaşılmaktadır (BOA, DH.İD.83/52; BOA, DH.EUM.MH.224/31).

2. Sivil Polislerin Görevleri ve Bu Görevlerin İfa Süreçleri

Zaptiye Nezaretinin 7 Mayıs 1899 tarihinde Sadarete yazdığı ve Osmanlı polis teşkilatı bünyesinde ilk defa sivil polis istihdamı için onay talep ettiği yazıda sivil polisin görevleriyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Buna göre sivil polis birimi rıhtım ve tren istasyonlarında görev alarak yurt

dışından ülkeye girecek olan siyasi suçluları tespit edecekler, bu kişileri şehir dahilinde de takip ederek hal ve hareketlerini kontrol altında bulunduracaklardı (BOA, İ.ZB.2/11). Sivil polisler, bu görevleri yerine getirmek amacıyla başta Beyoğlu olmak üzere yabancıların tercih ettikleri bölgelerdeki otel, han ve pansiyon gibi işletmelerde kalanlardan haberdar olarak bu kişilerin tabiiyetleri, açık kimlikleri, geliş sebepleri ve faaliyetlerini takip edeceklerdi. Görevlerin hakkıyla yerine getirebilmesi için bu görevlilerin yabancı dillere vakıf ve gayet kabiliyetli olmaları şarttı (BOA, Y.MTV.278/52). Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti bünyesinde 1913 yılında kurulan istihbarat biriminin görevleri ise Osmanlı toplumunu oluşturan farklı gruplar arasında nifak ve karışıklıklar çıkarabilecek hususlar ile anarşistlik, casusluk ve kaçakçılık gibi fiilleri takip ve gizli örgütler hakkında bilgi toplama olarak belirlenmişti (BOA, DH.EUM.MTK. 44/7).

Sivil polislerin görevlerinin uygulama safhaları arşiv belgelerinden takip edilebilmektedir. Örneğin, 28 Temmuz 1906 tarihinde Zaptiye Nezareti tarafından Üsküdar Mutasarrıflığına yazılan yazıda, eşiyile birlikte İstanbul'a gelip Kadıköy Aziziye Caddesinde Hevklik (?) oteline yerleşen Avusturya vatandaşı Pavlo isimli şahsın tüm hal ve hareketlerinin takip edilmesi emredilmekteydi. Üsküdar Mutasarrıflığı adı geçen şahsın takibini yaptırmış ve 31 Temmuz 1906 tarihinde eşiyile birlikte Beyoğlu'ndaki Otel Pavlik'e geçmesi üzerine konuyu Zaptiye Nezaretine bildirmiştir. Zaptiye Nezareti bu sefer Beyoğlu Mutasarrıflığına şahsın takibi konusunda emir vermişti. Nezaret emir yazısında, işinin ehli bir sivil polisin görevlendirilerek gece gündüz demeden ilgili kişinin takip ettirilmesi, şahsın gizli veya aşikâr bütün hareketlerinin, kimlerle görüştüğünün, nerelere girip çıktığının belirlenmesi ve her 24 saatte bilgi verilmesi emrini vermektedir (BOA, ZB.387/11).

Sivil polis biriminin kuruluş aşamasında Zaptiye Nezaretince belirlenen görevleri arasında İstanbul'da bulunan 100'e yakın matbaayı denetlemek ve zararlı yayınların ülkeye girişine mani olmak da bulunmaktaydı (BOA, İ.ZB.2/11). Zararlı yayınların sadece yurtdışından ülkeye girmesiyle değil ülke içinde dağıtılmasıyla da mücadele edilmekteydi. Örneğin, Dahiliye Nezareti 17 Mart 1907 tarihinde Sadarete yazdığı yazıda zararlı yayınların ve yasak eşyaların İstanbul Adalar bölgesine girmesine mani olmak amacıyla bir sivil komiserin tayin edilmesini talep etmiş, bu talep Sadaret tarafından uygun bulunmuştu (BOA, DH.TMIK.S.67/21).

Sivil polisler sadece şüpheli şahısların takip ve gözetim altında bulundurulmasıyla değil, aynı zamanda stratejik yerlerin güvenliklerinin sağlanması amacıyla bu tür yerlerin civarında da görev almaktaydılar. Muhtemelen Ermeni olayları sırasındaki Bab-ı Ali ya da Osmanlı Bankası baskını gibi olaylar idareyi bu tür tedbirler almaya zorlamaktaydı. Buna benzer olayların önüne geçmek amacıyla, İstanbul'da görevli sivil polislerden bir kısmı, stratejik mevkiler, yabancılarla ait binalar, mali müesseseler ile kamu binalarının çevresinde görevlendirilmişti (BOA, DH.MKT.983/77).

Gayrimüslimlerin bir araya geldikleri çeşitli faaliyetler resmi polislerin yanı sıra sivil polisler tarafından da takip edilmekteydi. Örneğin, Zaptiye Nezareti 4 Ekim 1906 tarihinde, Üsküdar Ermeni Kilisesi tarafından düzenlenecek olan tiyatrodaki hem oyunda bir suç unsuru olup olmadığının tespiti hem de oyun esnasında kanuna aykırı hal ve hareketlere meydan vermemek amacıyla sivil ve resmi polis görevlendirilmesini emretmişti (BOA, ZB.393/123). Yine Kuzguncuk Ayayani Rum Kilisesinin, 28 Haziran 1908 tarihinde, cemaatlerine yönelik olarak düzenlediği Boğaziçi gezisine sivil polis görevlendirilmesi emredilmişti (BOA, ZB.323/129). Bu tür organizasyonlar öncesinde gayrimüslim cemaat üyelerinin idareye başvurarak güvenliklerinin sağlanmasını talep etmeleri, ayrıca üniformalı polislerin de görevlendiriliyor olması (BOA, ZB.483/51, 383/45) bu görevlendirmelerde amacın sadece etkinlikte suç işlenip işlenmediğinin takibi değil aynı zamanda katılanların güvenliklerinin sağlanması olduğunu göstermektedir.

Sivil polislerin bir başka görevi ise trenlerle bazı yabancı posta vapurlarına yolcu olarak binerek gelip gidenleri gözetim altında bulundurmaktı (BOA, DH.MKT.983/77). Bu görev sadece görevli olunan vilayet dahilinde değil vilayetler arasında da yerine getirilmekteydi. Örneğin, Batum'dan

Marsilya'ya giden ve 6 Şubat 1908 tarihinde Trabzon limanına uğrayan vapurda 120 Ermeni'nin bulunduğu anlaşılmaması üzerine sivil polis memuru Ömer Lütfü Efendi vapura bindirilerek İstanbul'a kadar yolcuları izleme görevi verilmişti (BOA, DH.TMIK. M.264/6).

Siyasi kısımda görevli sivil polislerin önemli görevlerinden birisi de yabancı postaneleri gözetleyerek, buralara girip çıkan kişilerin tespit edilmesiydi. Osmanlı Devleti'nde 23 Ekim 1840 tarihinde kurulan Postane-i Amire'den çok daha önce yabancı devletlerin posta teşkilatları kurulmaya başlanmıştı. Bu alanda faaliyette bulunan ilk devlet Venedik olmuştur. 1718 tarihli Pasarofça Antlaşmasında Viyana-İstanbul arasında gidip gelecek olan ulaklara yol izni verilmesi ve gerekli kolaylıkların sağlanmasını hükme bağlayan madde ile Avusturya da Osmanlı ülkesinde posta hizmetlerine başlamış oluyordu. Avusturyalılar İstanbul'la başladıkları posta hizmetlerini zamanla Selanik, İzmir gibi şehirlere de yaygınlaştırmış ve ülke çapındaki postane sayıları 78'e ulaşmıştı. İlerleyen süreçte Rusya, İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan gibi ülkelerin de postaneleri faaliyete geçmişti (Konan, 2006: 86-89).

Yabancı postanelere verilen imtiyazlar sebebiyle paket ve çuvalların açılmaması kaçakçılık olaylarına sebep olmaktadır. Bu postanelerin verdiği bir zarar da ayrılıkçı hareketleri tahrik eden zararlı yayınların ülkeye sokulması oluyordu (Konan, 2006: 90). Ayrıca XX. yüzyıl başlarında posta memurlarından bazıları, II.Abdulhamid yönetimine karşı mücadele eden Terakki ve İttihat cemiyeti tarafından elde edilerek örgütün haberleşme ve propaganda faaliyetlerinde kullanılmaya başlanmıştı (Karal, 2011: 23). İşte tüm bu sebepler, postaneler ile çalışanlarının yakından takip edilmesini zorunlu kılmaktaydı. Arşiv belgeleri incelendiğinde sivil polislerin, bu postaneler ile çalışanlarını sıkı bir gözetim altında bulundurdukları görülmektedir. Örneğin, R.1326 Şubat (M.1911 Şubat /Mart) ayında Selanik'te bulunan Avusturya ve Fransa postanelerine girip çıkanlar ile Fransa postanesi dağıtıcısı gün gün takip edilmişti. Bu raporun, 2 Mart 1908 tarihli ve Avusturya postanesiyle ilgili bölümü, “ ..Bugün saat iki buçukta 40 yaşlarında bir topçu zabıtı gelüp mektup virdi, bir de gazete aldı.. ” şeklindeydi (Ek1) (BOA, TFR.I.SL.177/17633). Bir gün sonrasında yapılan takip ise,

“..Bu gün saat üçte bahriye askerlerinden birisi gelüp mektup aldı ve yine topçu neferlerinden biri de mektup aldı. Saat dörtte iki İslam, birisi 35 yaşlarında uzun boylu sarı bıyıklı, setre pantollu ve diğeri 27 yaşlarında uzun boylu, siyah bıyıklı birlikte mektup ve ufak bir kutu aldılar..” olarak kayda geçirilmişti (BOA, TFR.I.SL.177/17633).

Fransız postanesi dağıtım memuru Lezer'in (?) 7 Mart 1908 tarihinde yapılan takibinde, iskelede Hıfzı Bey idarehanesine girdikten sonra Osmanlı posta dağıtıcılarından biriyle çıktığı, başka bir mahalle girmediği tespit edilmişti. Aynı postacının 9 Mart 1908 tarihli takibinde ise Telci Yusuf mağazasına ve Eczacı Ahmet Efendi'ye uğradığı, başka bir yere girip çıkmadığı görülmüştü (BOA, TFR.I.SL.177/17633).

Zaptiye Müşiriyeti dönemindeki, taşraya bazı gizli görevler için polis gönderme uygulaması, Zaptiye Nezareti döneminde sivil polis birimi kurulduktan sonra da, henüz kurulmayan vilayetlere sivil polis gönderme olarak devam etmiştir. Örneğin, Rumeli Vilayat-ı Şahanesi Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa, 23 Mart 1903 tarihinde Sadarete yazdığı yazıda Ermeni olayları sırasında Anadolu vilayetlerine geçici olarak gönderilen sivil polislerden bir hayli fayda görüldüğünü ifade ettikten sonra, bu görevlilerden Selanik, Kosova ve Manastır vilayetlerine de gönderilmesini talep etmekteydi (BOA, BEO.2028/152056). Bu talep üzerine Selanik'e Mehmet Nuri ve Ahmet, Kosova'ya Ali Rıza ve Savuk, Manastır'a Mustafa ve Bekir isimli sivil polisler geçici görevle gönderilmişlerdi (BOA, BEO.2029/152122). Merkezden Selanik vilayetine 27 Mart 1903 tarihinde yazılan yazıda, bu üç vilayete gönderilen görevlilerin Bulgar fesatçılarının teşebbüslerini gizli bir şekilde takip etmek ve elde edecekleri istihbari bilgileri valiliklere bildirmek üzere gönderildikleri ifade edilmişti. Yazının devamında ise bu görevlilerin valilikler tarafından

kendilerine verilecek emir ve talimat dahilinde takibat ve gizli araştırmalar yapacakları ifade edilmekteydi (BOA, TFR.I.SL.7/627).

Taşra vilayetlere geçici olarak sivil polis görevlendirilmesi uygulamasına bir kez de Sultan Reşad'ın 5 Haziran 1911 tarihinde başlayan Rumeli seyahati sırasında rastlanmaktadır. Bu seyahat öncesinde Dahiliye Nezareti Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerine, geçici görevle polis gönderilmesine ihtiyaç olup olmadığını sormuştu. Bu yazı üzerine Manastır vilayeti, bazı önemli mevkilerde inzibatın sağlanması amacıyla 30 sivil polise ihtiyaç olduğunu ifade etmişti. Kosova vilayeti, sivil polis görevlerinin vilayetin ahvalini bilen polisler tarafından yerine getirilmesinin daha faydalı olacağını, Padişahın geçiş güzergahlarında görevlendirilmek üzere 80 resmi polise ihtiyaç duyulduğunu belirtmişti. Selanik vilayeti ise yeteri kadar sivil polis hazırlandığını, fakat 30, 40 nefer resmi polis gönderilmesinin uygun olacağını bildirmişti (BOA, DH.MTV.25/24).

Sultan Reşad'ın Rumeli seyahati sırasında bir kısım sivil polisler Sultanın güvenliğini sağlamak amacıyla görevlendirilirken bir kısmı ise adi suçlar konusunda görevlendirilmişti. Bu ihtiyaç, Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinin, birçok yankesici ve dolandırıcının İstanbul ve İzmir'den seyahat bölgesine gidecekleri bilgisini almasıyla ortaya çıkmıştı. Bu istihbarat üzerine, mahalli kolluk kuvvetlerine yardımcı olmak üzere bu konularda uzman olan Beyoğlu sivil polislerinden Kazım ve Mehmet Ali Efendiler görevlendirmişti (BOA, DH.EUM.KADL.19/15).

Sivil polis teşkilatının taşra vilayetlerde kuruluş süreçleri incelendiğinde siyasi suçların yanı sıra adi suçların takibiyle de görevli oldukları açıkça görülmektedir. Örneğin, Konya'da 1913'te kurulan sivil polis biriminin görevleri, bazı şüpheli kişilerin takip ve gözetlenmesi ve karakolların takibatlarına rağmen aydınlatamadıkları adi suçların aydınlatılması olarak belirlenmişti (Yılmaz, 2011: 68). Aydın vilayetinde 1914 yılında kurulan taharri heyetinin görevi de adi suçların takibi olarak ifade edilmişti (BOA, DH.EUM.MTK.64/48).

Bursa, İstanbul'a yakınlığı ve sahip olduğu kaplıcalarıyla sabıkalarının da içinde bulunduğu birçok kişiyi kendisine çekmekteydi. Bu sebeple Hüdavendigâr Vali Vekili Ahmet Mithat, 11 Ekim 1915 tarihinde Dahiliye Nezaretine yazdığı yazıda Bursa Polis Müdüriyetinde birkaç sivil polis görevlendirilmesinin zaruri olduğunu ifade etmekteydi. Vali Vekili yazısında adli, siyasi suç ayırımı yapmamış olsa da sivil polis gerekliliğini, şehrin İstanbul'a yakınlığı ve çok sayıda ziyaretçiyi çeken kaplıcaları üzerinden açıklaması daha çok adi suçlara yönelik olarak düşünüldüğü göstermektedir (BOA, DH.ŞFR.493/5).

Hüdavendigâr Polis Müdüriyeti tarafından 6 Kasım 1916 tarihinde Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine yazılan ve ödenek talebinde bulunulan yazıda ise sivil polislerin hem adli hem de siyasi suçları takip etmek amacıyla kurulduğundan bahsedilmektedir. Yazıda, Bursa'da, yarısı Hristiyanlardan olmak üzere 82.000 kayıtlı nüfusun bulunduğu, son dönemlerde Marmara havzası ve Suriye bölgesinden sevk edilenler ve mecburi ikamete tabi olanlar ilave edildiğinde 100.000'e yakın bir nüfusa ev sahipliği yaptığı, ayrıca devam eden savaş dolayısıyla artan geçim sıkıntısının hırsızlık olaylarını arttırdığı belirtilmekteydi. Müdüriyetin yazısına göre sivil polislerin görevi, sıkıntılı bir dönem yaşayan şehirde meydana gelebilecek olan adi veya siyasi suçlarla mücadele olarak belirlenmişti (BOA, DH.EUM.MH.141/45).

Taharri heyeti kuruluşundan itibaren kendisine tevdi edilen görevleri başarıyla yerine getirerek teşkilattaki önemli bir boşluğu doldurmuştu. Dersaadet Polis Mektebi hocalarından İbrahim Feridun'un 1910 yılında yayımladığı *Polis Efendilere Mahsus Terbiye ve Malumat-ı Meslekiyye* isimli kitapta bu husus açıkça dile getirilmektedir. Kitabın son bölümünde, aralarında Eminönü Komiser Muavinlerinden Ali Rıza'nın da bulunduğu bazı polislerin mesleki hatıralarına yer verilmişti. Ali Rıza Efendi yazısında, 1909 yılında bir saatçi dükkanında meydana gelen hırsızlığa teşebbüs suçuyla ilgili olarak, olay yerinde yapılan incelemede, duvar delmek amacıyla kullanılan ve yeni satın alındığı belli olan bir matkap ile üzerindeki parmak izleri net olarak görülen bir sürahi de dahil olmak üzere bir takım delillerin bulunduğunu ifade etmektedir. Devamında ise matkapın

Galata'daki bir hırdavatçı tarafından satıldığını öğrendiklerini, satın alan kişinin eşkâlini belirlediklerini, fakat devam edip giden başka görevler sebebiyle bu olayı sonuçlandıramadıklarını belirtmektedir. Ali Rıza Efendi, olay tarihinde polis teşkilatında parmak izi birimi bulunmadığı için sürahi üzerindeki parmak izlerinden faydalanılamamasını ve olayı sonuçlandırılmaya kadar takip edecek bir sivil polis biriminin bulunmayışını bu olayın sonuçsuz kalmasındaki etkenler olarak saymaktadır (İbrahim Feridun, 2010: 10, 181, 192-194).

3. Sivil Polisler Tanınan İmkanlar

Sivil polis biriminin kuruluş aşamasında, Zaptiye Nezaretinin, üniformalı polis maaşının iki katı oranında maaş verilmesini teklif etmesine rağmen, uygulamada bunun gerçekleşmediği fakat süreç içerisinde sivil polislerin daha yüksek maaş almaya başladıkları kayda geçirilmişti. Ayrıca sivil polisler bir takım maddi imkanlar da sunulmaktaydı. Örneğin, bu memurlar görevleri esnasında tramvay, vapur, sandal, kira arabası gibi ulaşım araçlarına ücret ödemekte, takip görevinin gereği olarak kahvehane, lokanta, gazino gibi yerlerde bulunmakta veya otellerde gecelemede ve buralarda bir takım zorunlu harcamalar yapmaktaydılar. Görev gereği yapılan bu harcamalar görevin sonunda bütçeden ödenmekteydi (BOA, DH.EUM.MH.200/14; BOA, DH.EUM.KADL.6/20). Örneğin, bir kalpazanlık soruşturması sırasında 48 kuruşluk zorunlu harcama yapan Beyoğlu Taharri Memurlarından İbrahim'e, 24 Temmuz 1910 tarihinde gerekli ödeme yapılmış ve konuyla ilgili makbuz düzenlenmiştir (Ek 2) (BOA, DH.EUM.MH.240/92).

Bu ödemeler için herhangi bir harcama belge istenmemekte olup memurların beyanına göre yapılmaktaydı. Fakat zaman zaman Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti yapılan beyanları abartılı bulmakta ve kesinti yapmaktaydı. Örneğin, İstanbul Polis Müdüriyeti, kadrosunda görevli sivil polislerin 1919 Ağustos ve Eylül aylarında yaptıkları ve toplam 32.501,30 kuruş tutan zorunlu harcamalarını bir cetvel şeklinde düzenleyerek Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine bildirmişti. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti söz konusu cetvelde yaptığı incelemede, vapur, tren, tramvay otel ve kahvehane masraflarının olması gerekenden hayli yüksek olduğunu, ayrıca vapur, tramvay gibi toplu ulaşım araçlarının çalıştığı bölgelere kira arabalarıyla gidildiğini tespit etmişti. Bu sebeplerden dolayı Ağustos ve Eylül aylarında yapıldığı iddia edilen harcamalara Teşrin-i Evvel ve Teşrin-i Sani ayları için yapılacak ödemeyi de katmış ve toplam 30.000 kuruş ödeme yapmıştı (BOA, DH.EUM.MH.200/14). Görev dolayısıyla yapılan zorunlu harcamaların ödenmesinde başka sıkıntılar da yaşanmaktaydı. Örneğin, Aydın vilayetinde, muhtemelen I.Dünya Savaşı'nın getirdiği mali zorluklar sebebiyle 1915 yılında personelin bu tür harcamaları ödenememişti (BOA, DH.EUM.MH.102/91).

Üniformalı polisler verildiği gibi sivil polisler de şahsi kullanımları için elbise verilmekteydi. Hüdavendigar Vilayeti Polis Müdüriyeti 6 Kasım 1916 tarihinde Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine yazdığı yazıda, kadrolarında toplam on sivil polisin bulunduğunu, kış soğuklarının başladığını, sivil polisler için birer kat sivil elbise ile birer palto imal ettirilmek üzere kişi başı 600 kuruştan toplam 6.000 kuruş ödenek gönderilmesini talep etmekteydi (BOA, DH.EUM.MH.141/45). Fakat sivil polisler idare tarafından tek tip elbise verilmesi mahzurlu olduğundan zaman içerisinde bu uygulama, elbise bedelinin nakden ödenmesi şekline dönüşmüştür (BOA, DH.EUM.MH.134/16, 146/61).

Görevlerini başarıyla yerine getiren sivil polisler sık sık para ödülü verilmekteydi. Örneğin, Gümrük Dairesi depolarından meydana gelen hırsızlığın aydınlatılmasında başarılı hizmetleri görülen sekiz sivil polis, 11 Ağustos 1910'da 1.500 kuruşla (BOA, MV.219/174), Osmanlı devlet adamları ve devlet işleri hakkında düşman devlet görevlilerine bilgi veren Cemal isimli bir şahsın tespit edilmesini sağlayan sivil polis memuru Muharrem Efendi, 15 Temmuz 1916'da 500 kuruşla taltif edilmişlerdi (BOA, DH.EUM.MH.133/53). Adana'nın Ali Dede mahallesinde geceleyin bir evin zahire ambarına girerek hırsızlığa teşebbüs eden kişileri yakalayan taharri memurlarından Arif ve Hamid Efendiler, 9 Mart 1916'da birer maaşla (BOA, DH.EUM.MH.121/58), yine

Adana’da evden hırsızlık olayının faillerini yakalayan sivil polis memuru Hacı İsmail ve Hüseyin Hüsnü Efendiler, 4 Temmuz 1917 tarihinde bir miktar parayla ödüllendirilmişlerdi (BOA, DH.EUM.MH.158/2).

İzmir’in 24 Mayıs 1916 gecesi düşman uçakları tarafından bombalanması sırasında bir sivil polisin şehit olması örneğinde olduğu gibi (Polis Mecmuası, Sayı: 70, 158) sivil polisler zaman zaman görev başında şehit olabilmekte zaman zaman da yaralanmaktaydılar. Bunlardan biri de İstanbul’da üzerine el bombası atılması sonucunda yaralanan sivil polis Hüseyin bin Tahsin idi (Ek 3) (<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-71---0011.jpg>). Şehit olan sivil polislerin geride kalan aileleriyle yakından ilgilenilmekteydi. Örneğin, meşhur kasa hırsızlarından Andon isimli bir sabikalının yakalanması esnasında adı geçen şahıs tarafından silahla vurulan sivil polislerden Said Efendi şehit olmuştu. Meclis-i Vükelanın 2 Mayıs 1920 tarihli kararıyla ailesine 300 lira para yardımı yapılmıştı (BOA, BEO.4631/347256).

İdare, yaralanan sivil polislerin tedavisiyle de yakından ilgilenilmekteydi. Beyoğlu bölgesinde 7 Ocak 1920 tarihinde Hırsto isimli suçluyu yakalamak için yapılan operasyona katılan İstanbul Polis Müdüriyeti sivil polislerinden Faik Efendi sol elinden yaralanmıştı. Yaralı polis Bahriye Merkez Hastanesinde tedavi altına alınmasına rağmen şifa bulamamıştı. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti, Hapishane-i Umumi Müdüriyetine bir yazı yazmış ve Faik Efendi’nin bir kez de hapishanede görevli operatör Jak Barbuto (?) tarafından muayene edilerek “..kemal-i itina ile tedavisinin yapılmasını..” talep etmişti (BOA, DH.MB.HPS.95/1).

4. Sonuç

Osmanlı polis teşkilatında daha önceki dönemlerde de sivil polis görevlendirilmesine rağmen teşkilatın bürokratik yapılanmasında ayrı bir birim olarak yer alması 1899 yılında olmuştur. Bu birimin kurulmasında polisiye görevlerin tamamının üniformalı polisler tarafından yerine getirilmesinin zorluğu ve polis teşkilatının uluslararası ilişkileri önemli bir faktör olmuştur. Bu dönemde artan siyasi ve ayrılıkçı hareketler de sivil polisin kurulmasında etkin rol oynamıştır.

Başlangıçta sadece siyasi suçları takip etmek göreviyle kurulan sivil polis birimine zamanla adi suçların takibi görevi de verilmiş böylece iki sınıf sivil polis ortaya çıkmıştır. 1913 yılında istihbarat hizmetlerinin siyasi kısımdan ayrılarak müstakil hale gelmesiyle sivil polisler bir bölünmeye daha uğramış ve üç sınıf haline gelmiştir. Sivil polis birimindeki gelişmeler merkez teşkilatındaki bu bölünmelerden ibaret kalmamış 1910’lu yıllardan itibaren vilayetlerde de kurularak ülke çapında da yaygınlaşmıştır. Başkentteki sivil polis biriminin hem siyasi hem de adi suçları takip görevinin taşrada da aynı şekilde devam ettiği görülmektedir.

Osmanlı sivil polislerinin istihbarat toplama, adi ve siyasi suçları takip etme görevleri göz önüne alındığında polisin temel çalışma alanları olan suçu önleme ve suç sonrası delilleri tespit ve şüphelileri yakalayıp adli mercilere teslim etme alanlarının her ikisinde de vazife yaptıkları anlaşılmaktadır. Temel görevleri suç ve suçluyu takip etmek olan sivil polisler suçu önleme görevinin gereği olarak, matbaaların denetimi, stratejik mevkiilerin korunması, gayrimüslimler tarafından yapılan etkinliklerinin takibi, yasak yayınların ülkeye girmesine ve dağıtılmasına mani olma gibi konularda da vazifeler verilmekteydi.

Başlangıçta üniformalı polislerle sivil polisler arasında maaş farkı bulunmamakla birlikte ilerleyen dönemlerde sivil polisler daha yüksek miktarda maaş verilmeye başlanmıştır. Ayrıca Osmanlı polis teşkilatı, sivil polislerin her türlü ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu cümleden olmak üzere görevle ilgili yaptıkları zorunlu harcamaları ödemiş, başarılı görev yapanları sık sık para ödülü ile taltif etmiş, elbise ödeneği vermiş, yaralandıklarında tedavilerini takip etmiş, en önemlisi ise şehit olduklarında geride kalanlarıyla yakından ilgilenmiştir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA).

Sadaret Mektubi Kalemî Belgeleri (A}.MKT.UM).161/79

Babıali Evrak Odası Evrakı. (BEO).1313/98475, 2028/152056, 2029/152122, 4631/347256).

Dahiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kısım-ı Adli Kalemî Evrakı (DH.EUM.KADL). 6/20, 18/4, 19/15.

Dahiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Memurin Kalemî Evrakı (DH.EUM.MEM) 73/75, 80/17, 100/45.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Muhasebe Kalemî Evrakı (DH.EUM.MH.) 20/81, 77/10, 78/41, 82/55, 102/91, 121/58, 132/70, 133/53, 134/16, 141/25, 141/45, 146/61, 153/25, 158/2, 200/104, 224/31, 240/92, 261/28.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Muhaberat ve Tensikat Müdüriyeti Evrakı (DH.EUM.MTK). 44/7, 64/48.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyet Polis Mecmuası Evrakı (DH.EUM.PMC) 6/82.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyet Evrak Odası Kalemî Evrakı (DH.EUM.VRK) 3/108, 27/32.

Dahiliye Nezareti İdare Evrakı (DH. İD) 83/52, 141/14.

Dahiliye Nezareti Mebani-i Emiriye Hapishaneler Müdüriyeti Evrakı Dahiliye Nezareti (DH. MB HPS) 95/1.

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî Evrakı (DH.MKT) 983/77.

Dahiliye Nezareti Mütenevvia Evrakı (DH.MTV) 25/24.

Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH.ŞFR) 493/5.

Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu Muamelat Evrakı (DH.TMIK.M) 264/6.

Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu Islahat Evrakı (DH.TMIK.S) 67/21.

İrade Zaptiye Evrakı (İ.ZB) 2/11.

İrade Meclis-i Vâlâ Evrakı (İ.MVL) 337/14528

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV) 219/174.

Rumeli Müfettişliği Selanik Evrakı (TFR.I.SL) 7/627, 177/17633.

Sadaret Divan Mukavelenamelere Evrakı (A.}DVN.MKL) 56/44.

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV) 278/52.

Yıldız Perakende Umumi Evrakı (Y.PRK.UM) 34/95.

Yıldız Perakende Zaptiye Nezareti Maruzatı Belgeleri (Y.PRK.ZB) 32/51.

Zaptiye Nezareti Evrakı (ZB)18/49, 18/50, 19/11, 323/ 129, 383/45, 387/11, 388/27, 393/123, 472/26, 483/51.

Kitap ve Makaleler

Aksu-Levy, N. (2017). *Osmanlı İstanbul'unda asayiş (1879-1909)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Alyot, H. (2008). *Türkiye’de Zabıta, tarihi gelişim ve bugünkü durum*. (II. Baskı), Ankara: Kozan Ofset.
- Çebitürk, H.(2009). *Osmanlı’dan cumhuriyete polis mevzuatı*. (Yayınlanmamış yüksek Lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Devellioğlu, F.(1986). *Osmanlıca- Türkçe ansiklopedik sözlük*. Ankara: Kurtuluş Ofset Basımevi.
- Gör,E.(2019). *Abdülhamid Döneminde istihbarat, mutlakıyetten meşrutiyete imparatorluğun haber alma faaliyetleri (1876-1909)*.İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İbrahim Feridun (2010). *Polis efendilere mahsus terbiye ve malumat-ı meslekiyye*. (Yayına hazırlayanlar, Muhittin Karakaya, Veysel K. Bilgiç). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Karal, E.Z. (2011). *Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*. IX.Cilt, (3. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Konan, B.(2006). *Osmanlı devletinde yabancıların kapitülasyonlar kapsamında hukuki durumu*, (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özcan, A. (1992). Böcekbaşı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C.6, ss.323). İstanbul: TDVİAM
- Polis Mecmuası*, Sayı: 70, R.2 Haziran 1332 (M.15 Haziran 1916)---
- Sönmez, A.(2005). Polis meclisinin kuruluşu ve kaldırılışı. *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24 (37). 259-275. Erişim adresi: <http://dergipark.org.tr/en/download/article-file/782424>.
- Yağar, H.(2002). Osmanlı Polis teşkilatı ve yenileşme süreci. *Türkler* içinde (C. 13, ss. 1137-1179) Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Tongur, H. (1946). *Türkiye’de genel kolluk, teşkil ve görevlerinin gelişimi*. Ankara: Kanaat Basımevi.
- Van, Nureddin (2012). *İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi kuruluşu, teşkilatı ve faaliyetleri (1909-1918)*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, İ. (2011). *XX. yüzyıl başlarında Konya polis teşkilatı*. [Yayınlanmış yüksek lisans tezi]. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars
- Yılmaz, İ. (2017). *Selanik polis tarihi (1876-1912)*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

İnternet Kaynakları

<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-71---0011.jpg> (Erişim Tarihi: 20 Aralık 2021)

Ekler

EK 1: Selanik'te Bulunan Avusturya ve Fransa Postanelerine Girip Çıkanlarla İlgili Rapor (Şubat/Mart 1911)

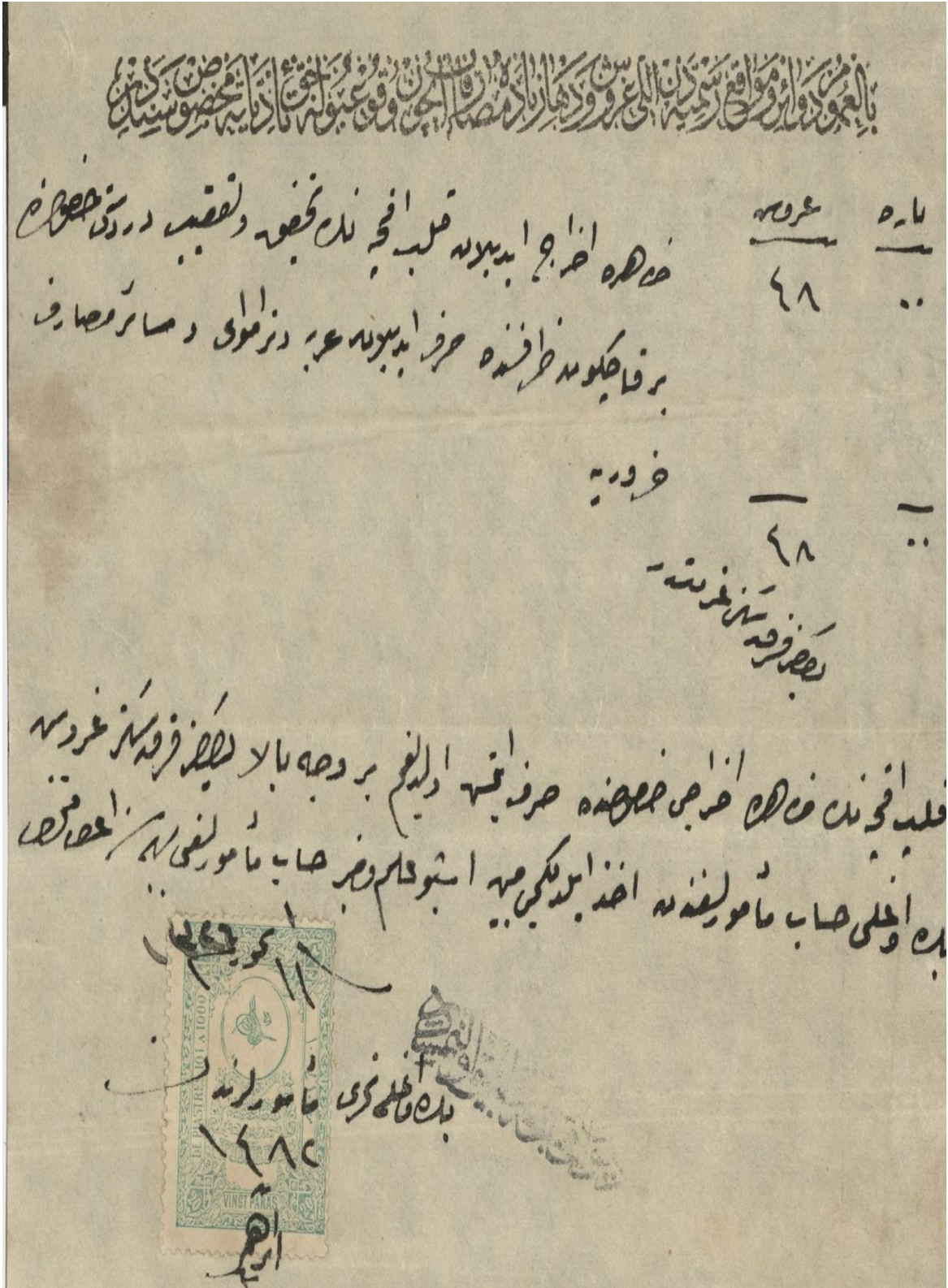
۵۰

۱۷۱	۱۷۲	۱۷۳	۱۷۴	۱۷۵	۱۷۶	۱۷۷	۱۷۸	۱۷۹	۱۸۰	۱۸۱	۱۸۲	۱۸۳	۱۸۴	۱۸۵	۱۸۶	۱۸۷	۱۸۸	۱۸۹	۱۹۰	
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

(BOA.TFR.I.SL.177/17633)

EK 2: Görev Esnasında 48 Kuruşluk Zorunlu Harcama Yapan Beyoğlu Taharri Memurlarından İbrahim'e Yapılan Ödeme Belgesi (24 Temmuz 1910).

(BOA.DH.EUM.MH.240/92)

EK 3: İstanbul'da Üzerine El Bombası Atılması Sonucu Yaralanan Sertaharri Memuru Hüseyin bin Tahsin

(<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-71---0011.jpg>)